

Vilket Europa vill vi ha?

Två uppgifter står för närvarande i förgrunden för dem som skall bygga det nya Europa, skriver vår norske medarbetare, redaktör Frank Bjerkholt. Den ena är att klargöra förhållandet mellan de europeiska staterna, de i väst och de i öst, och finna de riktiga samarbetsformerna. Den andra är att undersöka och förbättra det nya europeiska samhällets struktur. Bjerkholt är en varm talesman för EEC. Han ser inga hinder för svensk anslutning, eftersom EEC inte är eller vill vara en allians av den typ som Sverige önskar hålla sig utanför. Han pekar vidare på hur man inom EEC aktualiserat sociala frågor och miljövårdsfrågor, och han ser vidare ett europeiskt samarbete till hjälp för u-länderna som en nödvändighet. Att hålla sig utanför EEC vore närmast ett utslag av egoism, menar han.

Den betydande utvidgningen av den europeiska gemenskapen (EEC) till att omfatta minst fyra nya länder och till att knyta kanske det mesta av det övriga Europa till sig – så småningom kanske också de östeuropeiska länderna – sker vid en tidpunkt då det moderna Europa visar upp en hel rad problem, som inte var aktuella då den gemensamma marknaden först etablerades. Den gången gällde det att övervinna den traditionella rivaliteten mellan de stora västeuropeiska staterna, särskilt Frankrike och Tyskland. Nu står man inför två nya och viktiga uppgifter. Den ena gäller förhållandet mellan alla de europeiska länderna, både i öst och väst. Bör vi taga sikte på ett alleuropeiskt samarbete i stället för ytterligare västeuropeisk koncentration?

Den andra uppgiften gäller själva det moderna industrisamhällets struktur. Är koncentration och regionala enheter de riktiga? Skall vi fortsätta att eftersträva ekonomisk tillväxt som det främsta målet, eller är tiden inne att prioritera andra, mänskliga värden? Skall vi fortsätta dansen kring bruttonationalprodukten, eller bör ett samhälles livsduglighet mätas med andra, mänskliga kriterier? En variant på detta sistnämnda tema är frågan om Europa i stället för att odla sina egna framgångar skall solidarisera sig med det globala samhället, med u-länderna.

För att först taga upp den alleuropeiska aspekten, är det klart att vi står inför en upplösning av vanda positioner. En ny känsla av att vi alla tillhör samma kontinent, samma enhet, gör sig gällande i alla

europiska länder. Problemet är stormakternas konfrontationer. Men även Sovjetunionen har gått in i en förhandlingsfas med normalisering av förhållandet till Västtyskland som mest markerat drag.

Å andra sidan förbereder USA sina första truppreduktioner i Europa, eventuellt, om trupperna skall stanna, finansieringen av dem genom européerna själva. Atlantpakten har sett sina bästa dagar. Den är inte längre uttryck för idén om en Atlantgemenskap. Stormakten USA har visat sig ha intressen som ej är identiska med Europas, utan dessa intressen kan tvärtom vara högst olika. Man märker en ökad förståelse för att Europa måste organisera sitt eget liv. Naturligtvis behövs USA fortfarande som säkerhetspolitisk garanti, i varje fall beträffande de strategiska vapnen. Men detta hindrar inte en högre grad av europeisk självständighet. Också på amerikanskt håll är man intresserad av att trappa ned sina förpliktelser i Europa, som väntas bli en mera likvärdig partner också i sin förmåga att bära bördor (Nixon-doktrinen).

Den nya situationen

Det står alltså klart att Europa befinner sig inför en ny situation som innebär både möjligheter och faror. Hur skall den mötas?

För att kunna besvara den frågan måste man först ha en viss klarhet om utgångspunkten. Det är givet att en organisk alleuropeisk politik och ekonomiskt samarbete inte är möjlig i dag. Detta följer av det enkla faktum, att vår kontinent

är uppdelad efter en gräns som för ögonblicket inte låter sig organisatoriskt överbryggas. Sovjet uppehåller idén om ett östblock, karakteriserat av invasionen i Tjeckoslovakien och av Bresjnevdoktrinen. Detta block bygger inte bara på totalitära principer i motsats mot demokratin i väst men det uppehåller också ett statshandels-system som omöjliggör ett fritt varuutbyte. Innan Bresjnevdoktrinen lades fram kunde man på basis av reformrörelserna i Tjeckoslovakien ha satsat på ett allmän-europeiskt samarbete, eftersom man kunde ha räknat med att blocken så småningom skulle upplösas, att marknadsekonomi skulle införas i öststaterna och att en viss liberalisering skulle ske i de kommunistiska länderna. I väst skulle en starkare betoning av samhällets sociala plikter komma att ske.

Sådant är för närvarande orealistiskt. Man kan hoppas att det i framtiden någon gång skall framstå som en reell möjlighet, men det kan inte vara utgångspunkt för aktuell politik. Denna måste baseras på två premisser: den ena att Europa nu måste uppfattas som ett helt. Västeuropa kan inte uppträda som om öststaterna inte existerade. De senare har tydligt visat att de trots sina politiska system har bevarat sin nationella egenart som inkluderar vissheten om att de är europeiska. I Östeuropa finner man beslätade önskemål om att uppnå en högre grad av autonomi i förhållande till den dominerande stormakten Sovjetunionen motsvarande dem som västeuropeerna visar i förhållande till USA.

Men för det andra kan inte dessa idéer omsättas i praktisk politik eftersom Sovjetunionen väljer att bibehålla systemets karaktär av block och att kontrollera detta politiskt och ekonomiskt på bekostnad av ett allmänt samarbete på alla plan mellan Europas två hälften. Häråt är från västeuropeisk sida för närvarande ingenting att göra. Man måste avvakta en mer liberal period och använda de chanser som erbjuder sig för att knyta kontakter och skapa samarbetsformer med de östeuropeiska länderna.

När Sovjet inlett sin nya förhandlingsfas gentemot Västeuropa är avsikten i princip att vinna inflytande på kontinenten som en helhet. Sovjet har sin egen uppfattning om ett Europa »från Ural till Atlanten». Det är i detta perspektiv som förslagen om ett alleuropeiskt samarbete och en europeisk säkerhetskonferens måste ses.

Detta betyder naturligtvis inte att dessa idéer bör avvisas i väst. Men det betyder att vi måste ha vår egen målsättning klar. I denna situation framstår det som nödvändigt för de västeuropeiska länderna att de organiserar ett visst samarbete för att koordinera sin hållning i den nya situationen.

Samarbetets möjligheter

Det är givet att Sovjetunionen utifrån sin målsättning är intresserad av ett så uppdelat Europa som möjligt. Därför har Moskva i alla år förhållit sig starkt kritiskt till EEC, eftersom denna organisation byggt upp en ny och kraftig enhet på den euro-

peiska kontinenten: alltså en konkurrent. Detta gäller inte bara den politiska aspekten utan också den ekonomiska livskraft som EEC dokumenterar. Denna ställer samarbetet inom östblocket i ett ofördelaktigt ljus. Där prioriteras nämligen partikontrollen framför effektiviteten i näringslivet. Så snart de östeuropeiska staterna finner en möjlighet, frestas de att söka samarbete västerut för att få del av den ekonomiska tillväxt som EEC-länderna erbjuder. Detta förhållande är en viktig orsak till Moskvas fientlighet gentemot EEC. Sovjetunionen kommer därför att söka att inbjuda till alleuropeiska samarbetsformer på bekostnad av integration kring EEC. Till den nu föreslagna säkerhetskonferensen har Moskva angivit ekonomiskt samarbete som ett av två huvudteman – det andra är att acceptera nuvarande gränser och politiska realiteter.

Detta understrykande av de ekonomiska frågorna visar på en viktig utveckling. Möjligheten till en militär konfrontation i Europa har blivit mindre. Uppgörelsen mellan öst och väst har flyttat över till andra plan, av vilka ekonomisk konkurrens är ett av de viktigaste. På det hela taget kan man inte längre uppfatta säkerhet bara i militära kategorier. Detta följer av att kärnvapnen och de två supermakternas ömsesidiga neutralisering gör militär konfrontation alltför riskabel. Men plats finns nu för andra former av konkurrens och för kamp om inflytande »under kärnvapenparaplyet». Detta ger medelstora nationer en ny möjlighet, och speciellt ger det Europa en ny chans.

Hittills har Sovjetunionen och USA i det stora hela varit tongivande när det gäller behandlingen av de europeiska frågorna. Detta skulle kunna fortsätta. Västeuropa skulle kunna överlåta åt USA att vaka över sina intressen. NATO skulle kunna ges nytt liv i detta sammanhang. Men detta är som redan sagts orimligt, eftersom en stormakt inte identifierar sig med andra länders intressen och eftersom europeerna själva inte kan acceptera att bli omyndiga. De menar att de har sin egen uppgift i världen, som bara de själva kan tillvarata. Det europeiska självmedvetandet har inte spelat ut sin roll.

Men framför allt skulle det vara att svida den alleuropeiska målsättningen att acceptera ett amerikanskt förmynderskap. Sovjetunionen kan med viss rätt motsätta sig amerikansk närvaro i Europa. Men Sovjet har ingen rätt att motsätta sig att europeerna själva organiserar sitt liv som de finner bäst. Det är klart att om amerikanerna drar sig tillbaka från Europa får detta inte resultera i ett vacuum. Ett sådant skulle Sovjet genast söka att fylla. Det enda alternativet är att det på västeuropeisk grund växer fram en enhet som kan bjuda Sovjetunionen en likvärdig konkurrens.

Poängen är i alleuropeiskt perspektiv att denna nya balans erbjuder de östeuropeiska staterna ett större spelrum än om Sovjet fick dominera hela kontinenten. Frihet är en fråga om balans mellan olika maktkoncentrationer. Ett integrerat EEC framstår därför som en nödvändighet i den nya perioden av europeisk historia.

Vilka skall vara med

Nu kan man fråga sig om det är nödvändigt att alla västeuropeiska länder skall ansluta sig till denna nya ekonomiska och politiska enhet. De större länderna menar tydligen att det är så. Storbritannien skulle t ex annars hållas utanför de europeiska avgörandena. Mindre länder kan däremot finna det lämpligt att bli kvar utanför. En del har sina speciella skäl (Österrike, Schweiz) medan andra menar att de bör vara med i den konstruktiva enhetsskapelse som EEC är i alleuropeisk mening. Det hänger också på var man befinner sig. De mindre länderna i Sovjetunionens närhet måste räkna med försök till påverkan därifrån, såvida man inte kan säkra sig stöd från den andra enheten som också ligger nära till, nämligen EEC. USA ligger däremot för långt bort för att kunna påverka läget.

Eftersom EEC inte är en militärallians borde t ex inte Sverige behöva hålla sig utanför. Svensk neutralitet är definierad som »alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig». EEC är ingen allians. Man kan inte heller föreställa sig EEC som ett militärt hot mot Sovjetunionen. Det kan därför inte på något sätt vara säkerhetspolitiskt betänkligt om Sverige gick med i EEC. Romtraktaten har dessutom en klausul om säkerhetspolitiska förbehåll som säkrar handlingsfrihet i bestämda krissituationer (§§ 223 och 224).

Situationen är en annan för Finland, som definierar sin neutralitet inte bara som alliansfrihet utan också som ekonomisk och politisk neutralitet och som dess-

utom har ett avtal med Sovjetunionen som ger Moskva anledning att tolka de finska neutralitetsförpliktelserna.

Av andra europeiska länder kommer Spanien inte med förrän landet fått en demokratisk regim. Detsamma gäller de östeuropeiska staterna. Men EEC är öppet för samarbete med alla länder i Europa, och medlemskap är möjligt för alla så snart vilja och förmåga finns.

En positiv aspekt på EEC-integrationen bör särskilt nämnas, nämligen den tyska frågan. I ett avspänningens Europa måste man räkna med en alltmer aktiv tysk politik. Detta gäller båda de tyska staterna. I ett söndersplittrat Europa finns det anledning att tro att Tyskland skulle bli ledande. Historiens erfarenhet gör inte detta tilltalande, allra minst sett från östeuropeisk synpunkt. Å andra sidan har den tyska nationen rätt att utveckla sig efter sin förmåga. Det mest konstruktiva är att denna utveckling sker inom en förpliktande europeisk ram, som säkrar allas intressen. Västtysk integration i EEC är alltså viktig. Så småningom kommer Östtyskland att kunna associeras med detta EEC, men utan att det skapas en tysk centralmakt i Europa. Den federativa princip, som EEC bygger på, kommer att kunna lösa många av Europas latent konflikter, i Tyskland, på Irland eller i Belgien, för att inte tala om de konflikter i Östeuropa som nu döljer sig bakom sovjetisk kontroll.

Det nya samfundet

Går man över till att behandla den andra huvudgruppen av frågor, dem om vilket

slag av samfund som vi avser att utveckla är det naturligt att många undrar om EEC är den bästa ramen att samlas i. EEC blev ju till för att förbättra och utnyttja de europeiska resurserna och för att stimulera Europa till en snabbare ekonomisk tillväxt. Moderniserings- och effektivitetshänsyn spelade in. Men i dag undrar man om sådana hänsyn skall vara grundläggande för en nations politik. Kanske är det viktigare att bevara den nationella livsstilen än att uppnå en bättre ekonomi? Den byråkratiska apparaten i Bryssel och den oundvikliga utvecklingen mot övernationella beslut verkar betänkliga för många.

Återigen måste man klargöra premisserna. Man måste utgå ifrån att ingen regering på allvar vill söka sig bort från utveckling och tillväxt till en romantisk satsning på natur och bondekultur. Frågan är i dag inte om att stoppa en utveckling utan att humanisera den. Det skulle tex vara oantagligt för u-länderna att acceptera att Europa koncentrerade sig på sin egen välfärd istället för på en maximal utveckling av alla resurser för att komma u-länderna till hjälp. Vi kan inte hoppa av från utvecklingen, vare sig vi tar hänsyn bara till egna krav eller till globala.

Men hur skall utvecklingen kontrolleras? Det enskilda landet upptäcker snart att det i dag utsätts för en mängd påverkningar. Detta gäller inte minst inom det ekonomiska livet med dess lagar. Ett litet land utan tillräckliga egna resurser måste söka samarbete med andra och måste därvid ofta acceptera det andra landets villkor. Detta är en situation som är alldeles

oavhängig om vi går med i EEC eller ej. Det är en illusion att tro att man i ett litet land kan vara helt sin egen herre. Förutsättningen är förstas att man önskar en maximal tillväxt – övergår man till någon slags hippiestil blir förhållandet givetvis ett annat.

Frågan är då om vi inte etablerar en högre grad av inflytande på utvecklingen i vårt eget land om vi slår samman våra resurser med andra i vår närhet för att gemensamt kontrollera utvecklingen. Vi får då möjlighet att vara med och bestämma i ärenden som rör oss själva. Vi får vara med om att påverka utvecklingen inom en hel region med dess ekonomiska, sociala och politiska målsättningar. Om vi där- emot ensamma som ett litet land skall förhandla med starka utländska kapitalintressen, kommer effektivitetssynpunkten att vara den enda avgörande.

EEC är inte bara en ekonomisk union. Den är grunden till något annat som har att göra med Europa som politisk makt i världen. EEC är ingen Molok som krossar alla andra hänsyn än de effektiva. Tvärtom spelar inom EEC sociala hänsyn en betydande roll. Tänk bara på den mirakulöst harmoniska avvecklingen av stora delar av kolindustrin i Europa. I detta sammanhang har ett enormt socialt problem lösts därför att effektivitet blev upp- vägd av humanitet.

Det kan här vara av intresse att hänvisa till den debatt som de franska socialisterna förde innan de beslöt att stödja Frankrikes inträde i EEC. De debatterade huruvida deras politiska målsättning om ett socialis-

tiskt Frankrike kunde förenas med det stora europeiska enhetsverket på liberal grund. Deras slutsats blev att ett isolerat Frankrike, eller om man så vill ett »oavhängigt», skulle bli för svagt för att kunna stå emot pressen inom ett samarbete med den kapitalistiska världen. I så fall skulle det bli omöjligt att genomföra socialismen. Om man däremot fick en enhet som var stark nog att stå på egna ben vad beträffar kapital och resurser, med andra ord EEC, kunde man börja skapa vilka samhundsformer man ville utan att acceptera andra stormakters inflytande. Och alltså gick de med i EEC.

EEC:s struktur

Det är troligen riktigt, att EEC hittills har satsat mycket på koncentration och på modernisering och att därmed flera olösta problem uppstått t ex i fråga om jordbruket. Det är möjligt att man inte i tillräcklig grad beaktat möjligheten av en allsidig och decentraliserad struktur. Vi har börjat överge tanken att effektivitet förutsätter koncentration. Industrien behöver inte samlas i stora enheter för att vara effektiv. Större enheter är viktiga, men lokaliseringen av produktionen kan ofta spridas ut. I EEC-länderna försiggår nu en livlig debatt om själva den struktur, som skall utmärka det nya regionala samfundet. Pressen från storstadsproblemen understryker behovet av decentralisering.

Europa har på detta område en chans att bli pionjär för något nytt som hela världen behöver. Inte minst önskar man i Asien och i Afrika få en utveckling som

inte förstör kulturella värden och traditionella samlivsformer. Men hittills har de två modeller för utvecklingen, som funnits tillgängliga, svikit på denna punkt.

Både den marxistiska och den liberala modellen skapar problem för människan som kulturvarelse. Den marxistiska leder till statsdirigering och centralisering där hänsynen till den enskilde försvinner. Denna modell är dessutom ineffektiv. Den sörjer inte för fortsatt välstånd. Detta gör däremot liberalismen, här i meningen av marknadsekonomi under större eller mindre statskontroll. Men i dess spår dyker upp en hel serie mänskliga problem. Delvis negligeras människans behov av medansvar och kulturutveckling, delvis upptäcker stora grupper att de faller utanför välståndsutvecklingen eftersom de inte är »produktiva».

Kan vi komma fram till nya produktions- och samfundsformer? Uppgiften är enorm. Det enda säkra är att vi befinner oss inom en period av industrisamfundet då nya metoder och strukturer måste arbetas fram för att den moderna världen inte skall hamna i omänsklighet. Går vi ut från att den amerikanska utvecklingsmodellen inte är globalt användbar och att den sovjetryska inte kan accepteras som alternativ, då uppstår frågan om Europa, i sin nuvarande utvecklingsfas, kan finna på och realisera bättre idéer och former.

Runt om i Europa har det växt upp ett nytt medvetande om gemenskap och en vilja att bygga upp ett nytt Europa. Men det gör sig också gällande en önskan att detta Europa inte bara skall bli en kopia

av andra stormakter med deras strävanden efter makt och rikedom och ekonomisk dominans.

Dessa problem är levande inom EEC. Nyckelord som decentralisering, medbestämmanderätt och miljövård är föremål för omfattande debatt. När det gäller förhållandet till u-länderna kan man i det afro-europeiska samarbetet ana konturerna till ett nytt och mera solidariskt förhållande mellan utvecklade och utvecklingsländer. Afrika och Medelhavsområdet är för övrigt ett närliggande ansvar för den europeiska enheten. Ett samarbete mellan dessa båda kontinenter skulle vara ett kärkommet bidrag till en bättre balans i världen.

Europas uppgift

Den uppgift som Europa står för måste bedömas realistiskt. Teknologien måste utnyttjas till det yttersta. Världen har inte råd att uppge några fördelar. Men tekniken måste vara tjänande. Effektivitet måste förenas med människovärde, koncentration med decentralisering, individens skaparkraft med det gemensamma bästa. Enskilda europeiska länder är för svaga att kunna bemästra sådana dubbeluppgifter. Ett samlat Europa framstår som en nödvändighet, ty endast ett sådant är tillräckligt dynamiskt. Ett litet land utanför EEC kan förmodligen bevara åtskilliga av sina provinsiella drag, men det får betala med reducerad utveckling. I globalt sammanhang framstår också tendenserna att stan- na utanför EEC som egoistiska.

Vad beträffar den nationella egenarten,

har alla europeiska länder gemensamma grundvärden. Detta gäller också de östeuropeiska länderna när de en gång blir fria från det främmande element som kommunismen utgör. Det nationella har hos oss alltid utvecklats i dialog med det europeiska. Steget från den nationella till den regionala enheten är inte långt i Europa.

Och naturligtvis kommer provinsiella särdrag att både uppskattas och bevaras. Detta är självklart och framstår också så i Bryssel. En fransman, Louis Armand, har formulerat den europeiska uppgiften: »Det gäller att skapa ett samfund som är stort nog att vara effektivt och tillräckligt litet för att vara fritt».